

DOUĂ DOCUMENTE DIN VEACUL AL XVIII-LEA DE LA *FINANZ- UND HOFKAMMERARCHIV* DIN VIENA, REFERITOARE LA ÎNNOBILAREA ARMENILOR PLECAȚI DIN MOLDOVA LA GHERLA

Arcadie M. BODALE¹, Claudia TĂRNĂUCEANU²

Cuvinte cheie: *armeni, Moldova, Transilvania, titlu nobiliar, florini*

Keywords: *Armenians, Moldavia, Transylvania, noble title, florins*

Începutul prezenței armenilor în Moldova este anterior datei de 30 iulie 1401, când Alexandru cel Bun îi puna pe membrii acestei comunități sub ascultarea episcopului Ohanes³.

După invazia regelui Albert al Poloniei în Moldova, 700 de familii armene din Suceava s-au mutat în Transilvania, Ungaria și Galiția, iar prigoana la care au fost supuși membrii acestei comunități în anul 1551 a făcut ca alte câteva sute de familii să se așeze în Transilvania⁴.

Totuși, emigrarea masivă a armenilor din Moldova în Transilvania nu a avut loc decât în ultima treime a veacului al XVII-lea. Astfel, persecuțiile politice și economice ale domnului Gheorghe Duca (care au făcut ca armenii să sprijine revolta lui Hâncu din 1671 împotriva politicii fiscale a puterii centrale), cele două războaie turco-polone din 1672 și 1683 (care au încurajat jafurile în zona de nord a Moldovei, unde se aflau cei mai mulți membri ai acestei comunități și au împiedicat desfășurarea

¹ Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, IAȘI.

² Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, Facultatea de Litere, IAȘI.

³ *DRH, A, I, (1384-1448)*, volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi, Editura Academiei, București, 1975, p. 21, doc. nr. 14.

⁴ S. Selian, *Un manuscris inedit și o controversă istorică*, în *RI*, Serie nouă, IV, 1993, 5-6, p. 561-562.

activităților comerciale în Moldova), rivalitatea economică și confesională dintre greci și armeni la Est de Carpați, sporirea obligațiilor Moldovei față de Poartă (prin silirea locuitorilor ei de a întreține trupele otomane din Camenița), foametea și epidemiile care au lovit teritoriul de la Est de Carpați în această perioadă au determinat plecarea în masă a armenilor din Moldova în Ardeal, unde au întemeiat două orașe foarte puternice, Gherla și Ibașfălău⁵.

Prin Carta principelui Mihail Apafi I din 1680, armenilor din Transilvania li s-a acordat autonomie, dreptul de a face comerț liber și de a-și alege juzii proprii, iar în anul 1684, la inițiativa episcopului Oxendius Vărzărescu, aceștia se convertesc la catolicism⁶. Această independență administrativă și religioasă a armenilor așezați în Ardeal a fost confirmată prin decretele emise de principele Mihai Apafi al II-lea (din 7 februarie 1696, pentru armenii din Elizabetopol) și de împăratul Carol al VI-lea (dat, la 14 decembrie 1714, armenilor din Gherla)⁷.

Între actele privitoare la Transilvania păstrate la direcția Finanz- und Hofkammerarchiv din Viena am descoperit, în anul 2011, două cereri de înnobilitare adresate împăratului de la Viena de membrii familiilor de armeni Verczar (Werczar), Christoff (Kristoff), Simai (Simai), Gorovei, Balta și Kovrig, care au venit la Gherla din Țara Moldovei. Pentru succesul acestui demers, aceștia promiteau să dăruiască Visteriei imperiale suma uriașă de 10.000 de florini. Cum prima cerere, din 27 august 1759, a rămas fără răspuns, aceștia o reînnoiesc, la 25 octombrie 1759, arătând că acordarea unor diplome nobiliare membrilor acestor familii nu înseamnă o scutire de impozite sau taxe, însă, după toate probabilitățile, și această cerere a rămas fără răspuns.

⁵ *Ibidem*, p. 562, 569-570, nota 11; N. Iorga, *Despre țările locuite de armeni*, în *ANI*, anul I, vol. II, aprilie 1936, p. 3; M. Chelcu, *Cauze ale părăsirii Moldovei de către armeni la sfârșitul secolului XVII*, în D. Ivănescu, M. Chelcu (eds.), *Istorie și societate în spațiul est-carpatic (secolele XIII-XX)*. Omagiu profesorului Alexandru Zub, Editura Junimea, Iași, 2005, p. 77-81.

⁶ S. Selian, *op. cit.*, p. 562.

⁷ H. Dj. Siruni, *Cronica armenilor din Țările Române*, partea II (sec. XIV), în *ANI*, anul I, vol. II, aprilie 1936, p. 71.

Semnificativ este faptul că între armenii care solicitau titlu nobiliar se numără și câțiva membri ai familiei Gorovei, din rândul căreia o ramură a rămas în Moldova, a trecut la ortodoxie (ctitorind Mănăstirea Gorovei din județul Botoșani) și a dat culturii române doi reprezentanți de marcă: Arthur și Ștefan Sorin Gorovei.

1

27 august 1759

Ad no. 8 ex ian. 1760.

Sacratissima Caesareo Regia et Apostolica Majestas Domina Domina Clementissima!

Multifaria Majestatis Vestrae Sacratissimae Clementiae et Munificentiae erga diversos nationis Armenae homines testate Documenta, nos quoque animant ut Augustum Ma(jes)t(a)tis Vestrae S(acrati)ssimae Solium accedere, et devotissime detegere audeamus; nos aeque e numero illorum Armenorum esse, qui Augustissima Domo Austriaca rem Transylvanicam sub imperium accipiente vicina Svavis Dominationis oportunitate vocati, misso Turcico jugo e Moldavia in Transylvaniam venerunt, in qua Szamosujvarinis sedem figentibus Divina Bonitas sudori et indefessae industriae nostrae in tantum benedixit, ut subinde in com^modum Patriae, ac qua quaestores et contribuentes in aerarium Majestatis Vestrae Sacratissimae notabiles sumas intulerimus, quia nec com^munitati nostrae inutiles fuerimus socialem conatum jungentes cum reliquis membris pro servitio Majestatis Vestrae Sacratissimae promovendo, et Sanctam Majestatis Vestrae Sacratissimae Intentionem in fidelium subditorum Bonum directam/dirutam, superioribus et gravissimo praesenti bello tam cum Com^munitate, quam privative etiam secundantes, ad Tumulum usque hanc subditalem Devotionem continuaturi.

Qua propter ad Thronum gratiarum recurrentes homagiali cum subiectione supplicamus, dignetur Majestas Vestra Sacratissima nos, et posteritates nostras utrumq(ue) sexus universas benignissima Armalium Transylvanicarum collatione, quali aerario Majestatis Vestrae Sacratissimae Regia nihil detraheretur et quali multi jam, qua ex antiquioribus, qua recentioribus Armenae nationis homines Clementia Austriaca fruuntur, consolari. Pro qua Caesareo Regia Clementia universim decem millia floren(or)um R(ega)l(i)um Majestati Vestrae Sacratissimae demisse offerimus, et ut hos benigne acceptare dignetur de genu supplicamus, emorientes

Majestatis Vestrae Sacratissimae

Humillimi perpetuoque fideles subditi Martinus Verczar Iudex, Simon Kristoff Supremus Curator, Nicolaus Kristoff Senator, Lucas Simaj Senator, Abagarus Gorovei Senator, Chrisophorus Gorovei aequae Senator, Martinus Balta, Petrus Balta, Vidua Anna Georgii Verczar et Vidua Martini Kovrig

Preasfântă și apostolică Maiestate cezaro-crăiască, stăpân <și> domn preamilostiv!

Dovezile de multe feluri ale milostivirii Preasfintei Voastre maiestăți și ale generozității față de diverși oameni de neam armean arătate ne dau curaj și nouă să îndrăznim a veni la augustul tron al maiestății voastre și, cu cea mai mare devoțiune, să dezvăluim că noi suntem, de asemenea, din rândul acelor armeni care, scăpând de jugul turcesc, când foarte augusta casă austriacă a luat sub putere situația din Transilvania, atrași de avantajele apropiate ale unei stăpâniri blânde, au venit din Moldova în Transilvania, unde, stabilindu-și reședința ca locuitori ai Gherlei, Bunătatea divină a binecuvântat sudoarea și străduința noastră neobosită până într-atât, încât, îndată după aceea, în interesul patriei și ca furnizori și plătitori de taxe, am adus sume însemnate în vistieria Preasfintei Voastre maiestăți, ba chiar mai mult, nu am fost nefolositori nici comunității noastre, unindu-ne strădaniile tovărășești cu ceilalți membri pentru a spori serviciile <aduse> maiestății voastre și, în privința războaielor de mai înainte și a celui foarte greu de acum, ajutând, atât împreună cu comunitatea, cât și în particular, planul sfânt al Preasfintei voastre maiestăți, îndreptat spre binele credincioșilor supuși, avem de gând să continuăm până în mormânt acest devotament supus.

De aceea, alergând din nou la tronul binefacerilor, cu respectuoasă supunere, rugăm să binevoiască Preasfânta voastră maiestate ca, prin preabinevoitoarea acordare a diplomelor de înnobilitare transilvănene, să ne mângâie pe noi și pe toți urmașii noștri de ambele sexe, prin care <fapt> vistieriei regești a maiestății voastre nu i s-ar lua nimic și prin care, cu siguranță, mulți oameni de naționalitate armeană, atât din cei vechi, cât și din cei de acum, s-ar bucura de milostivirea austriacă. Pentru această

milostivire cezaro-crăiască laolaltă oferim cu umilință zece mii de florini regești Preasfintei Voastre maiestăți și rugăm în genunchi să socotească potrivit a-i primi cu bunăvoință, muritorii, ai Preasfintei voastre maiestăți preaumili și pe vecie credincioși supuși, Martinus Verczar jude, Simon Kristoff mare curator <al bisericilor>, Nicolaus Kristoff senator, Lucas Simaj senator, Abagarus Gorovei senator, Christophorus Gorovei de asemenea senator, Martinus Balta, Petrus Balta, văduva Anna a lui Georgius Verczar și văduva lui Martinus Kovrig.

<pe f. 722 v, rezumatul:>

Occludatur rescripto!

Ad Sacratissimam Caesareo-Regiam et Apostolicam Majestatem Dominam Dominam Clementissimam.

(Scrip)tum 27 Aug(usti) <1>759.

Supplex Libellus.

Introscriptorum decem civium Szamosujvariensium pro nobilitate Transylvanica Supplicantium ex universim 10.000 f(lore)no(rum) in aerarium Regium offerentium.

Per Agentem Babos m(anu) p(ropria)

Să se închidă prin rescript!

Către Preasfânta și Apostolica Maiestate Cezaro-crăiască, preamilostiv stăpân și domn.

Scris la 27 august 1759.

Petiție preaumilă.

A celor zece cetățeni din Gherla menționați în interior care se roagă pentru diplomele de noblețe transilvăneană și oferă laolaltă zece mii de florini în vistieria regească.

Prin reprezentantul Babos, cu propria mână.

Österreichisch Stadtarchiv, direcția (Abteilung): Finanz- und Hofkammerarchiv (1170-1918), grupa de fonduri (Bestandsgruppe): Neue Hofkammer und Finanzministerium. allgemeine Abteilung (1762-1876); fondul (Bestand): Ungarisches Kamerale (1763-1855) subfondul (Teilbestand): Kamerale Siebenbürgen (1757-1848); seria (Serie): Kamerale Siebenbürgen Akten (1757-1820); fascicolul (Faszikel) nr. 108,

Fiskalitäten, Privilegien, Donationalien, Nobilitationen und Stiftungen, katholische Schulen, Kammerherrschaften, Verkauf (1757-1760), act: Ad no. 8 ex ian. 1760, f. 721r-722v.

2

25 octombrie 1759

Ad no. 8 ex ian. 1760.

Sacratissimae Caesareo-Regia et Apostolica Majestas, Domina Domina Clementissima!

Ante tres idcirca (*sic*) Menses intuitu consequendae nobilitatis Transylvanicae Majestati Vestrae Sacratissimae Supplices facti, cum demissam Instantiam nostram cum I. Thesaurariatu communicatam esse cognoverimus, unde expetita necdum advenit informatio, pro avertendo omni praejudicio, quasi vero petito nostro Ma(jes)t(a)tis V(estr)ae S(acrati)s(sim)ae aerario injurie esse velimus, hisce nosmet humillime declaramus, quod per supplicatam nobilitatem nullam a Contributione, vel Tricessimis exemptionem quaeramus, verum pro sola Armalium, seu Insignium nobilitarium collatione demissas preces nostras dirigamus, et ex pura Devotione idcirca (*sic*) decem millia flor(enorum) R(ega)l(ium) universim Ma(jes)t(a)ti Vestrae S(acrati)s(sim)ae de genu offeramus.

Eapropter iterum iterumque Maiestati Vestrae S(acratissi)mae Supplices, ut ex praemissis, in moderna et priori Instantia nostra adductis rationibus, et motivis demissas preces nostras exaudire et benigna supplicata(rum) Armalium Transylvanicarum Collatione consolari dignetur. Pro qua Caesareo-Regia Clementia perseverabimus Maiestatis Vestrae Sacratissimae

Humillimi perpetuoque fideles subditi Martinus Werczar Iudex, Simon Kristoff Supremus Curator Ecclesiaru(m), Nicolaus Kristoff Senator, Lucas Simai Senator, Christophorus Gorovei Senator, Abagarus Gorovei aequae Senator. Martinus et Petrus Balta, vidua Anna Georgii Werczar, vidua Martini Kovrig.

Preasfântă și apostolică Maiestate cezaro-crăiască, stăpân <și> domn preamilosiv!

Pentru motivul că, trei luni mai înainte, am fost rugători în fața Preasfintei Voastre Maiestății în vederea obținerii titlurilor de noblețe transilvănene, deoarece am aflat că umila noastră petiție a fost comunicată la

Vistierie, de unde încă nu a sosit informația dorită, pentru a evita orice judecată pripită, ca și cum am vrea, de fapt, prin petiția noastră să se facă vreo nedreptate vistieriei maiestății voastre, noi înșine declarăm prin acestea, cu cea mai mare umilință, că, prin titlul de noblețe solicitat, nu am cere nici o dispensă de la impozit sau taxe; într-adevăr, ne îndreptăm umilele noastre rugăminți doar pentru acordarea diplomelor de înnobilitare sau de titluri nobiliare și, de aceea, din pur devotament, laolaltă am oferi în genunchi Preasfintei Voastre Maiestăți zece mii de florini regești.

De aceea <stăruim>, rugând-o în genunchi, iar și iar, pe preasfânta voastră maiestate ca, în urma celor cele trimise mai înainte, în petiția noastră de acum și de mai înainte fiind aduse rațiunile și motivele, să binevoiască a asculta rugămințile noastre umile și să ne mângâie cu binevoitoarea acordare a diplomelor de înnobilitare transilvănene solicitate. Pentru această milostivire cezaro-crăiască vom rămâne ai preasfintei voastre maiestăți preaumili și credincioși pe vecie supuși Martinus Werczar jude, Simon Christoff mare curator al bisericilor, Nicolaus Kristoff senator, Lucas Simai Senator, Christophorus Gorovei Senator, Abagarus Gorovei de asemenea senator, Martinus et Petrus Balta, văduva Anna a lui Georgius Werczar, văduva lui Martinus Kovrig.

<pe f. 722 v, rezumatul:>

Occludabur rescripto!

Ad Sacratissimam Caesareo-Regiam et Apostolicam Majestatem Dominam Dominam Clementissimam.

(Scrip)tum 25 Oct(obris) <1>759.

In Transylvanicis.

Supplex Libellus.

Introscriptorum decem Armenorum Szamosujvariensium ⁸ pro nobilitate Transylvanica decem millia floren(or)um R(ega)l(ium) R(egium) offerentium.

Per Agentem Babos m(anu) p(ropria).

⁸ Szamosújvár este numele maghiar al orașului Gherla (N. Edroiu, *Câteva precizări pe marginea articolului «Un manuscris inedit și o controversă istorică» de Sergiu Selian, apărut în „Revista istorică”, Serie nouă, tom IV (1993), nr. 5-6, mai-iunie 1993, p. 561-571, în RI, Serie nouă, IV, 1994, 5-6, p. 580-582, nota 2).*

Să se închidă prin rescript!

Către Preasfânta și Apostolica Maiestate Cezaro-craïiască, preamilostiv stăpân și domn.

Scris la 25 octombrie 1459

În legătură cu transilvănenii.

Petiție preaumilă

A celor zece armeni din Gherla menționați în interior, care oferă zece mii de florini pentru diplomele de noblețe transilvăneană.

Prin reprezentantul Babos, cu propria mână

Österreichisch Stadtarchiv, direcția (Abteilung): Finanz- und Hofkammerarchiv (1170-1918), grupa de fonduri (Bestandsgruppe): Neue Hofkammer und Finanzministerium, allgemeine Abteilung (1762-1876); fondul (Bestand): Ungarisches Kamerale (1763-1855) subfondul (Teilbestand): Kamerale Siebenbürgen (1757-1848); seria (Serie): Kamerale Siebenbürgen Akten (1757-1820); fascicolul (Faszikel) nr. 108, Fiskalitäten, Privilegien, Donationalien, Nobilitationen und Stiftungen, katholische Schulen, Kammerherrschaften, Verkauf (1757-1760), act: Ad no. 8 ex ian. 1760, f. 720.

*TWO 18TH CENTURY DOCUMENTS FROM FINANZ- UND
HOFKAMMERARCHIV OF VIENNA REGARDING THE
ENNOBLEMENT OF THE ARMENIANS WHO WENT FROM
MOLDAVIA TO GHERLA**

(Abstract)

The Finanz- und Hofkammerarchiv Direction of Vienna preserves two ennoblement demands addressed to the Vienna Emperor in 1759 by the members of the Armenian families Verczar (Werczar), Christoff (Kristoff), Simai (Simai), Gorovei, Balta and Kovrig who came to Gherla from Moldavia. In order to obtain their noble title, they promised to give to the imperial Treasury the huge amount of 10.000 Florins and ensure the House of Habsburg that such goodwill didn't also mean tax exemption. At the same time, these documents attest the Armenian origin of the Gorovei family.

* Rezumat tradus de Simona Postolache.